

Bezoekadres:
Het Trippenhuys
Kloveniersburgwal 29
Postadres:
Postbus 19121
1000 GC Amsterdam
T (020) 5510700
F (020) 6204941

Ons kenmerk DIR/CM/8261
Doorkiesnr. (020) 5510 716
E-mail KNAW@bureau.knaw.nl
Onderwerp Accreditatie onderzoekersopleidingen

Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
Mevrouw M.J.A. van der Hoeven

Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
Mevrouw drs. A.D.S.M. Nijs MBA

Amsterdam, 20 december 2002

Geachte mevrouw Van der Hoeven en mevrouw Nijs,

In aansluiting op onze brief d.d. 26 november jl. over het advies van de Werkgroep Topmasters formuleert de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen in deze brief voorstellen voor accreditatie van onderzoekersopleidingen.

Universitair onderzoek

In de KNAW-visie dient in het Nederlandse hoger onderwijsbestel het verschil tussen universiteiten en hoger beroepsonderwijs scherper te worden aangezet. De universiteiten dienen zich meer te ontwikkelen tot *research universities*. Elke universiteit kiest daarbij voor een beperkt aantal disciplines waarin zij op onderzoeksgebied wil uitblinken. Daarnaast is een brede basisvoorziening op onderzoeksgebied onmisbaar ter instandhouding van de onderwijskwaliteit. Strategische profilering en themakeuzes, systematische kwaliteitszorg, vooruitziend personeelsmanagement, bescherming van investeringen in apparatuur, collecties en gegevensbestanden vormen evenzoveel bouwstenen van het universitaire onderzoeksbeleid. Wetenschappelijk onderzoek en onderzoekersopleidingen zijn geconcentreerd in onderzoekscholen of daarmee vergelijkbare instituties als onderzoeksinstituten. Internationale samenwerking, gepaard aan een actieve werving op de internationale arbeidsmarkt van mastersstudenten, onderzoekers-in-opleiding, postdocs en senior-onderzoekers, staat hoog in het vaandel. Van de universiteiten mag worden verwacht dat zij op den duur een aaneengesloten Ba-Ma-PhD-traject bieden. Nauwe samenwerking tussen onderzoeksgerichte mastersopleiding en onderzoekschool is een dwingende noodzaak, waarbij een verdere ontwikkeling naar brede *graduate schools* (onderzoekers- en onderzoeksmasters-opleiding in één organisatorisch verband) denkbaar is. De toelating tot de onderzoeksvariant in de mastersfase dient (zeer) selectief te zijn. De onderzoeksmasters vereisen voor alle disciplines een cursusduur van twee jaar.

Jong talent

De groei van de kennismaatschappij levert een uitbreidingsvraag naar wetenschappelijk onderzoekers op. Diverse rapporten voorspellen voor 2010 een anderhalf maal zo grote behoefte aan onderzoekers. Zelfs aan de vervangingsvraag kan, bij ongewijzigd beleid, niet worden voldaan: er zijn te weinig opvolgers voor de leden van de wetenschappelijke staf van universiteiten die de komende tien jaar met

(vervroegd) pensioen gaan.

Om aan de vervangings- en uitbreidingsvraag naar wetenschappelijk onderzoekers te kunnen voldoen is het noodzakelijk meer talentvolle Nederlandse scholieren en studenten voor een onderzoekslapbaan te interesseren. In het bijzonder de doorstroming van HBO-afgestudeerden naar de onderzoekersopleiding verdient stimulering. Daarnaast moet immigratie van buitenlandse studenten en promovendi worden bevorderd om ervoor te zorgen dat ons land zijn hoge kwaliteitspeil van wetenschapsbeoefening kan handhaven. Belemmeringen voor de toelating van buitenlandse onderzoekers dienen in hoog tempo te worden weggenomen.

De motivatie van jongeren om voor een loopbaan in de wetenschap te kiezen speelt een sleutelrol bij de oplossing van de recruiteringsproblematiek. Uit verschillende analyses blijkt dat de keuze voor een onderzoekscarrière laat wordt gemaakt: meestal pas in de afstudeerfase of zelfs daarna. Dit maakt het echter niet minder belangrijk om VWO-leerlingen als een belangrijke doelgroep te zien voor verandering van de beeldvorming over wetenschappelijk onderzoek. In het bijzonder de opstelling van VWO-docenten is in deze cruciaal. In het VWO wordt dikwijls te weinig enthousiasme gekweekt voor een universitaire studie, mogelijk uitlopend in een wetenschappelijke loopbaan. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat dit in hoge mate samenhangt met het steeds geringere aandeel van universitair gevormde VWO-docenten in het totale lerarencorps. Een deel van de extra investeringen die in het voortgezet onderwijs worden gedaan zou door de minister moeten worden ingezet om deze ontwikkeling te keren. Bovendien moet bevorderd worden dat VWO-leraren op reguliere basis participeren in het universitaire onderwijs en WO-docenten bijdragen aan het voortgezet onderwijs. VWO-leraren zouden actief kunnen deelnemen aan universitaire onderzoekprojecten. Universitaire docenten zouden op hun beurt taken in het voortgezet onderwijs moeten vervullen om daarmee inzicht te verwerven in onderwijsprogramma's. De KNAW zal deze gedachten uitwerken in een in het voorjaar 2003 verschijnend advies.

Het aantrekken en behouden van talent op een krappe arbeidsmarkt voor hoger opgeleiden maakt het gewenst dat de universiteiten beter concurrerende arbeidsvoorwaarden bieden.

De financiële armslag hiertoe is echter beperkt, zodat de universiteiten hun aantrekkelijkheid als werkgever vooral moeten zoeken in de kwaliteit van de onderzoekersopleiding en een uitgekend loopbaanbeleid. Loopbaanbeleid vormt een vitaal element van leiding geven. Het doet een beroep op het onderzoeksmanagement om geschikte voorwaarden te scheppen voor aanwezige onderzoekers, om onderzoekers die hun kwaliteiten hebben bewezen naar posities met een ruimere verantwoordelijkheid en hogere honorering te laten doorstromen en om onderzoekers die ondermaats presteren tijdig te laten vertrekken.

Uit recente onderzoeken kan worden geconcludeerd dat de begeleiding van promovendi – hoewel daaraan steeds meer aandacht wordt besteed – nog steeds niet optimaal is. De verbetering van de kwaliteit van de onderzoekersopleiding en van de begeleiding van aspirant-onderzoekers dient dan ook een eerste aanvalslijn te zijn bij het opvoeren van het vermogen van universiteiten om getalenteerde onderzoekers aan te trekken en te behouden.

Onderzoekersopleidingen

Aan de opleiding van onderzoekers en de organisatie van het universitaire onderzoek en van de opleiding van onderzoekers hebben de universiteiten en de overheid tot de jaren negentig nauwelijks systematisch aandacht besteed. De komst van onderzoekscholen bracht daarin verandering, hoewel pas in 1997 (MUB) het begrip onderzoekschool in de wetstekst van de WHW werd opgenomen. In het KNAW-advies *Rijzende Sterren. Om de kwaliteit van de onderzoekersopleiding* (2000) wordt een verdere versterking van het systeem van onderzoekscholen bepleit, alsmede het opheffen van een aantal knelpunten teneinde de onderzoekersopleiding aantrekkelijker te maken. De KNAW gaat uit van een tweeledige doelstelling van de onderzoekersopleiding:

1. Het bieden van een wetenschappelijk stimulerende omgeving voor het verrichten van onderzoek van hoge kwaliteit.

Dit vraagt concreet om een slagvaardige structuur van leiding en organisatie, een planmatige aanpak bij de keuze van onderzoeksthema's, -programma's en -projecten, een systematische personeelszorg, een verantwoord financieel en materieel beheer en het onderhouden van intensieve betrekkingen met 'de omgeving'.

2. Het aan de onderzoeker in spe bieden van een op het vakgebied toegesneden opleiding, die zowel rekening houdt met de multidisciplinaire samenwerking die onderzoekersfuncties binnen en buiten de universiteit vragen, als met de eisen die functies buiten de wetenschap stellen.

Dit vraagt concreet om (a) een gestructureerd opleidings- en begeleidingsprogramma, (b) onderwijs, bestaande uit algemene cursussen en vakgebonden cursussen aansluitend op het onderwijsaanbod in de mastersfase (onderzoeksvariant), themadagen, seminars en *master classes*, alsmede (c) dagelijkse begeleiding van promovendi.

De onderzoekscholen nemen het leeuwedeel van de onderzoekersopleidingen in ons land voor hun rekening. Daarnaast zijn er in sommige disciplines onderzoeksinstituten die onderzoekersopleidingen verzorgen. Het is zaak de relatief goede uitgangspositie die de Nederlandse onderzoekersopleidingen in Europa hebben verworven verder uit te bouwen. De aantrekkingskracht die onderzoekersopleidingen uitoefenen op getalenteerde buitenlandse promovendi moet verder worden vergroot. De voorsprong mag geen remmende voorsprong worden. De initiatieven die bijvoorbeeld de Max Planck Gesellschaft in Duitsland heeft ontplooid, vragen om een krachtige respons.

Accreditatie

Het is zowel voor de aanstaande – Nederlandse of buitenlandse – promovendus als voor de bekostigende overheid van belang om te weten of een door onderzoekscholen of onderzoeksinstituten verzorgde onderzoekersopleiding aan de maat is. Het is daarom wenselijk de PhD-opleiding, evenals de Bachelors- en de Mastersopleiding, van een keurmerk te voorzien. Bij het invoeren van een accreditatiesysteem voor onderzoekersopleidingen - in een later stadium mogelijk voor *graduate schools* - kan worden voortgebouwd op de ervaring van de Erkenningscommissie Onderzoekscholen (ECOS). De ECOS is in 1992 door de KNAW ingesteld, op basis van een Koninklijk Besluit en in overeenstemming met NWO en de VSNU. Anno 2002 zijn er 102 erkende onderzoekscholen, waarvan 80 onderzoekscholen voor een tweede periode van 5 jaar een erkenning hebben ontvangen. Met de invoering van een accreditatie van onderzoekersopleidingen kan de erkenning van onderzoekscholen door de ECOS worden beëindigd.

De belangrijkste criteria die de basis dienen te gaan vormen voor accreditatiebeslissingen zijn:

- * Gestructureerd opleidings- en begeleidingsprogramma (collectief en individueel) met heldere eindtermen.
- * Welomschreven wetenschappelijke missie en aantoonbaar hoog wetenschappelijk prestatieniveau van in de onderzoekopleiding deelnemende onderzoeksgroepen.
- * Productieve verbindingen van de onderzoekschool met het mastersonderwijs, in het bijzonder de onderzoeksmasters.
- * Voldoende kritische omvang van onderwijscapaciteit en van instroom promovendi.
- * Passende procedure voor selectie, prioritering en goedkeuring van onderzoekprojecten voor promovendi, in het kader van een meerjaren-werkprogramma.
- * Toereikende kwaliteitszorg van onderzoek en onderwijs.

Evenals dat in de ECOS-praktijk het geval is, zal het accreditatie-orgaan niet zelf de beoordeling dienen te verrichten van de kwaliteit (retrospectief en prospectief) van de wetenschapsbeoefening en

van het opleidingsaanbod van de onderzoekersopleiding. De onderzoekersopleiding dient daartoe bij de accreditatie-aanvraag een recent *peer review*-rapport over te leggen. In het in 2003 van start gaande nieuwe stelsel van kwaliteitszorg – inhoudende de beoordeling van de wetenschappelijke kwaliteit van onderzoekscholen en onderzoeksinstituten en niet langer van disciplines (zoals in de VSNU-beoordeling) – waartoe NWO, VSNU en KNAW (*Kwaliteit Verplicht, 2001*) hebben besloten, vormt een dergelijk rapport een zesjaarlijkse verplichting.

De KNAW spreekt zich niet uit over de vraag of en zo ja welke consequenties de accreditering van onderzoekersopleidingen moet hebben voor het bekostigingsmodel van de universiteiten.

Het bestuur van de KNAW houdt zich beschikbaar voor nader overleg over de inrichting van de accreditatie van onderzoekersopleidingen.

Hoogachtend,
namens het bestuur,

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'W.J.M. Levelt', written in a cursive style.

prof.dr. W.J.M. Levelt
president

c.c. Presidium VSNU
Algemeen Bestuur NWO
Voorzitter AWT